

СУЧАСНИЙ СТАН ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ. ТА ТЕОРЕТИКО- МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТУРИСТСЬКОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена проблемі розвитку туристичної індустрії та стан розвитку галузі в даний час ринкової економіки. Висвітлюються питання навчання майбутніх маркетологів до діяльності в туристичній галузі.

Ключові слова: туристична галузь, система освіти, маркетологи, освіта, навчання, компетентність, управління.

Актуальність проблеми. Варто відзначити, що світовий туризм у ХХ – на початку ХХІ століття набув надзвичайно стрімкого розвитку. Тільки за другу половину ХХ століття кількість жителів планети, які подорожували, зросла з 25 до 700 млн чоловік. У 2020 р. у світі прогнозується 1,5 млрд туристів. ООН, ЮНЕСКО і ВТО визначили ХХІ століття століттям туризму.

Підготовка фахівців для сфери туризму є важливою складовою вітчизняної системи освіти. Концептуальні ідеї щодо змісту та організації професійної підготовки майбутніх фахівців для сфери туризму базуються на положеннях Конституції України [1], Законів України “Про освіту” [2], Закон України “Про загальну середню освіту” [3], “Про професійно-технічну освіту” [4], “Про внесення змін до Закону України “Про туризм” [5], а також Національної доктрини розвитку освіти та Державної програми розвитку туризму на 2002 – 2010 роки, в яких визначено пріоритетну роль освіти в державній політиці, обґрунтовано стратегію та основні напрями розвитку освіти в нашій державі.

Аналіз останніх публікацій. Аналіз наукових досліджень свідчить про наявність ґрунтовних науково-практичних робіт, присвячених вивченню даної проблеми, як у нас в країні, авторами (В.Г. Кремінь, І.А. Зязюн, І.О. Зимняя, В.М. Мадзігон, О. Овчарук, В.А. Сластьонін), крім того, значне місце посідають дослідження науковців щодо проблеми формування та становлення особистості майбутнього фахівця (Г.О. Балл, Н.В. Кузьміна, В.А. Семиченко, С.О. Сисоєва, С.О. Сухомлинський, С.А. Луконіна, В.К. Федорченко).

Проблеми управління освітою та навчальним процесом у своїх наукових роботах розробляли В. Бондар, М. Згуровський, І. Зязюн, М. Вачевський,

В. Мадзігон, В. Кремень, О. Ляшенко, І. Прокопенко, А. Павленко, В. Паламарчук, В. Луговий, В. Сидоренко.

Проблеми розвитку професійної компетентності у системі професійної підготовки педагогів та освіти досліджували, Н. Бібік, В. Бондар, Н. Дічек, І. Прокопенко, А. Павленко, В. Пилипчук, В. Мадзігон, О. Пометун, О. Савченко, О. Падалка, О. Шпак та інші.

В той же час слід відзначити, що проблема формування професійної компетентності майбутніх маркетологів досліджена недостатньо, основними роботами є доробки М.В. Вачевського [8], та В.К. Федоренка [22], та інших авторів.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняна система вищої освіти готує фахівців в галузі туризму, але, зміни, які відбулися в економічному, політичному, соціальному житті нашої держави, зумовлюють необхідність змін в освіті, так як вона (освіта) перестала відповідати сучасним реаліям і, у випереджальному режимі, передбачати їх.

На цей факт указують численні дослідження, виконані як вітчизняними, так і закордонними вченими. В узагальнюючому звіті експертів Всесвітнього банку “Освіта в країнах з перехідною економікою: завдання розвитку”, складеному в 2003 р. за матеріалами досліджень в 27 країнах регіону Європи й Центральної Азії, вказується, що освітні системи цих країн багато в чому, як і раніше орієнтовані на запам’ятовування фактичної інформації й заучування певного ряду прийомів; вони слабо реагують на “сигнали” ринку праці; споживачі освітніх послуг цих країн не вимагають від держави якості освіти, яку вони оплачують через податки; використання наявних (досить обмежених) ресурсів в освіті неефективне, як відзначено в роботі [9].

Компетентнісно-орієнтована освіта із середини 80-х років почала широко поширюватися

СУЧАСНИЙ СТАН ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ. ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТУРИСТСЬКОЇ ОСВІТИ

в багатьох розвинених країнах світу. У різних своїх модифікаціях вона відбулася в системах освіти Австралії, Великобританії, Фінляндії, Австрії, США, Канади, Нідерландів та інших країнах Європи, Азії та США. Серед причин, що спонукали уряд цих країн звернути увагу на проблему професійної компетентності працездатного населення й молоді, можна відзначити наступні:

- “тиск” роботодавців, що ініціювали соціальний діалог з питань якості професійної освіти й особливих вимог, що пред’явили, до випускників професійних освітніх установ, як основні “замовники” кадрів;

- необхідність підвищити конкурентоспроможність випускників на ринку праці й забезпечити їхню соціальну адаптацію засобами ефективної професіоналізації;

- створення основи для нострифікації (взаємовизнання) професійних сертифікатів випускників у рамках створення єдиного європейського освітнього простору на ринку праці.

Високий рівень компетентності робітників і фахівців (головний ресурс соціально-економічного розвитку в інформаційному суспільстві) розглядається сьогодні як найважливіша конкурентна перевага одних країн перед іншими. Цей чинник відбивається у політиці практично всіх розвинених країн у форматі цільових загальнонаціональних програм. Компетентнісний підхід реалізований у багатьох країнах на рівні національних освітніх стандартів. Вважаємо за доцільне відзначити, що системи професійної освіти переважної більшості розвинених країн при всій їхній культурно-національній розмаїтості та напрямкам формування економічного розвитку поєднують дві загальні довгострокові тенденції:

- перехід до професійних стандартів, заснованих на діяльнісних результатах;

- системний опис кваліфікацій сучасних випускників навчальних закладів у відповідних межах професійних компетенцій, які із розвитком науки свої функціональні властивості здатні розширювати на отриманні нових знань та професійних навичок, як відзначено Г.М. Зайчук в роботі [11].

“Європейський вимір в освіті” як стратегія, розроблена в рамках Ради Європи, містить у собі напрямки “Ключові компетенції для Європи”. Наприклад, у Великобританії уведено кваліфікаційні випробування для людей, що одержують професійну освіту всіх рівнів, по шести ключовим компетенціям, перелік яких визначений урядом країни. Ключові компетенції виступають предметом прямої оцінки й сертифікації

(установлення відповідності), тобто присутні в навчанні як освітні результати.

Приєднання України до Європейського освітнього простору вимагає докорінних змін системи освіти з метою органічної інтеграції національної системи освіти у світову. В Україні перехід на компетентностно-орієнтовану освіту був нормативно закріплений Національною доктриною розвитку освіти в Україні, Указом Президента України від 4 липня 2005 року № 1013 “Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні”, яким було визначено низку заходів, спрямованих на реалізацію в Україні положень Болонської декларації зокрема, з розроблення та затвердження нових галузевих стандартів вищої освіти [12]. В загальноєвропейській декларації щодо Болонського процесу відзначено, що людський розвиток – сьогодні стратегічна ціль кожної країни. Цілі Розвитку Тисячоліття (ЦРТ) – це зобов’язання розробити довгострокову політику, спрямовану на допомогу найбільш уразливим верствам населення кожної окремої країни та найбільш уразливим місцям у світі. Підписавши ЦРТ, Україна не тільки визнала пріоритетність розв’язання проблем людського розвитку, їх вагомість для подальшого процвітання держави, але й прийняла відповідальність за стан і перспективи розвитку людського потенціалу, відзначено Г.М. Зайчук в роботі [11]. Крім того, у нас в країні розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 року N 396-р, була схвалена “Концепція Державної програми розвитку освіти на 2006-2010 роки” одним із завдань визначено забезпечення доступу до високоякісної вищої освіти та мобільності випускників вищих навчальних закладів на ринку праці, шляхом інтеграції вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації, наукових установ та підприємств, упровадження гнучких освітніх програм та інформаційних технологій навчання відповідно до вимог Болонської декларації. Таким чином, наша країна взяла на себе зобов’язання приєднання до базових принципів організації єдиного європейського освітнього простору, у тому числі – по компетентнісному формату подання результатів професійної освіти. Як очікується, реалізація цих міжнародних угод забезпечить зростання професійної мобільності між країнами, секторами економіки, робітниками місцями за рахунок використання “загальної європейської валюти” у вигляді професійних компетенцій; підвищення можливостей працевлаштування й зайнятості випускників професійних освітніх

СУЧАСНИЙ СТАН ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ. ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТУРИСТСЬКОЇ ОСВІТИ

установ і незайнятого населення Європи; реалізацію можливостей розвитку професійних кваліфікацій протягом всієї трудової діяльності, як відзначено в роботі [12].

Як свідчить практика, досвід організації компетентнісно підходу до освіти не є достатній.

Таким чином, актуальність проблеми даного дослідження **“Управління маркетинговою діяльністю в туристичній галузі”** визначається, по-перше, тенденціями соціально-економічного розвитку нашої країни й нових викликів освіти як найважливішому факторові економічного росту й стабілізації соціального життя; по-друге, необхідністю наукового обґрунтування й адекватного технологічного й методичного інструментування процесу організації професійної освіти відповідно до міжнародних угод у цій галузі; по-третє, стратегічними завданнями реалізації пріоритетів національної освітньої політики, визначених в “Концепції Державної програми розвитку освіти на 2006 – 2010 роки”.

На об’єктивну закономірність переходу до нової моделі освіти, тобто такій системі планування, організації й оцінки результатів навчання, що забезпечує досягнення певної якості освіти, указують українські вчені – В.Г. Кремінь, І.А. Зязюн, російські – В.А. Болотов, В.В. Сериков та інші.

Слід відзначити, що розвитку туризму та його становлення в Україні присвячено значну кількість науково-навчальної та методичної літератури, відомих авторів до яких відносимо: Л. Устименко, І. Афанасьєв [21], В.Ю. Січинський [18], В.К. Федорченко, Т.А. Дьорова [22] та нормативні документи Верховної Ради та Президента України про розвиток туризму, а саме: Указ Президента України, Туризм у ХХІ ст. [16].

Зазначене дозволяє стверджувати, що проблема формування професійної компетентності майбутніх фахівців-маркетологів туристичної сфери є актуальною і недостатньо розробленою; нагальність її вирішення спричинена соціальним замовленням суспільства на висококваліфікованих спеціалістів туристичної індустрії, підтверджена окресленими протиріччями та нормативними вимогами випускників вищих навчальних закладів (Закон України “Про вищу освіту”, стаття 48).

Крім відзначеного, особливої вагомості набуває інвестиційна діяльність, тобто залучення в туристичну галузь як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій.

Інвестиційний процес – це неперервний в просторі і часі процес реалізації інвестиційних

рішень спрямованих на досягнення певної мети економічної системи, в ході якого постійно акумулюються інвестиційні ресурси і вкладаються в об’єкти інвестиційної сфери, відзначає Ю. Гохберг в роботі [10].

Найчастіше в літературі виділяють три агрегованих етапи прийняття інвестиційних рішень на підприємстві:

- **передінвестиційний етап**, в процесі якого розробляються варіанти альтернативних інвестиційних рішень, проводиться їх оцінка, приймаються до реалізації конкретний варіант;

- **етап інвестування**, під час якого безпосередньо реалізовується прийняте інвестиційне рішення;

- **постінвестиційний етап**, в процесі якого забезпечується контроль за досягненням запланованих параметрів інвестиційних рішень в процесі експлуатації об’єкта інвестування відзначає Я.Д. Крупка [13] третім етапом є заключна стадія інвестиційного процесу, як відзначає Я.Д. Куць в роботі [6] розглядає контроль проведення вкладеного капіталу, зауважуючи, що етап експлуатації належить до сфери виробничої (операційної, а не інвестиційної діяльності). Тому третій етап можна звести лише до контролю за приростом вкладеного капіталу у вигляді одержаного прибутку. Аналізуючи цей прибуток, розрахунку фактичних показників ефективності інвестицій А.П. Бондаренко та В.Д. Рогожин в роботі [6] виділяють такі етапи інвестиційного процесу:

- формування нагромаджень;
- вкладення ресурсів (інвестування);
- одержання прибутку.

Таке виділення етапів є дещо не точним, адже крім формування інвестиційних ресурсів на передінвестиційному етапі необхідно обґрунтувати доцільність того чи іншого виду інвестування, попередньо сформувати портфель реального та фінансового інвестування.

Слід зауважити, що стосовно кількості етапів інвестиційного процесу у науковців розходжень практично немає, однак кількість стадій на кожному етапі виділяється різна.

Одним із пріоритетних напрямів розвитку національної культури та економіки, наша держава визнала туризм. Із 1997 р. наша країна є дійсним членом Всесвітньої туристичної організації (ВТО), а у вересні 1999 р. Україну прийнято до її керівного органу – Виконавчої ради. Україна має вагомі об’єктивні передумови для підвищення конкурентоспроможності в цій сфері.

Із січня 2004 р. набрав чинності оновлений Закон України “Про туризм”. У ньому зазначено:

СУЧАСНИЙ СТАН ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ. ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТУРИСТСЬКОЇ ОСВІТИ

“Держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямків розвитку економіки та культури і створює умови для туристичної діяльності”. Освітні програми державних та приватних навчальних закладів дедалі більше враховують важливість туризму для економіки України, відкривають нові спеціальності з підготовки працівників для туристичних організацій, підприємств сфери гостинності, організаторів дозвілєвої діяльності, які відзначають М.П. Мальська, В.В. Худо, В.І. Цибух в роботі [14].

Територія України має привабливе і вигідне розміщення в Європі серед всіх інших країн, тому сприяють добрі чинники, серед них треба виділити:

- вигідне географічне положення;
- розвинену транспортну інфраструктуру;
- унікальні туристичні та курортно-рекреаційні ресурси (загальна площа земель, що придатні до рекреаційно-туристичного використання перевищує 9 млн. га. Це лісові, пляжні, природно-заповідні зони тощо);
- багатий арсенал історико-культурних пам'яток, яких лише під охороною держави налічується понад 130 тис. (залишки античних міст Північного Причорномор'я, культові споруди Києва, Чернігова, Львова, палацо-паркові ансамблі Бахчисарая, Качанівки, Умані, фортифікаційні споруди, музеї з унікальними експонатами і картинні галереї);
- значний науково-технічний потенціал;
- наявність висококваліфікованих кадрів.

Характерною рисою туристичних послуг українського ринку є їх структурне різноманіття. Природний потенціал дає змогу розвивати такі популярні останнім часом у світі види спортивного туризму, як мисливський, рибальський, гірський, кінний, агротуризм. Автомобільні шляхи України дають змогу розширити автотуризм і транзитний туризм. Сприяють цьому й експерименти зі спрощення в'їзду іноземних туристів до Одеси, Сімферополя, Києва, Донецька, які розпочалися з 2002 р. Логічним завершенням цього процесу стало рішення Президента про безвізовий в'їзд для ряду громадян зарубіжних країн. Гарні можливості має країна і для розвитку залізничного, авіаційного та річкового видів туризму.

На території України створена і продовжує розвиватись досить потужна матеріальна база туристично-рекреаційного обслуговування: понад 3 тис. санаторно-оздоровлюючих закладів, близько 1,5 тис. готелів і майже 3 тис. туристичних фірм і агенцій. Після прийняття закону про скасування готельного збору значно

зріс інтерес інвесторів до готельного бізнесу: лише за останні три роки обсяги вкладених коштів (за оцінками експертів) перевищили 750 млн. дол. США і є більшими, ніж усі інвестиції за попереднє десятиліття. Так, сформовано першу національну готельну мережу “Premier Hotels”, розпочали роботу десятки великих готелів, що відповідають сучасним вимогам, а також сотні малих сімейних готелів, понад 10 аквапарків. Створюється мережа готелів для молоді – хостелів. З осені 2005 р. в Україні функціонують дві міжнародні готельні мережі – Radisson SAS і Rixos. У Прикарпатті засновано новий гірськолижний курорт Буковель, реалізуються масштабні проекти розвитку туристичної інфраструктури в багатьох кутках країни згідно з Програмою розвитку туризму в Україні до 2010 р.

Аналіз розвитку сучасного туристичного ринку України свідчить, що всупереч політичній і соціально-економічній нестабільності останніх років відбувається зростання обсягів наданих послуг, і, відповідно, туристичних потоків.

Як свідчить статистичні дані, надання послуг здійснюються за трьома категоріями туристів: іноземним туристам, що в'їжджають у країну, туристам, що виїжджають з України, та внутрішнім туристам. Загальний туристичний потік у 2005 р. перевищив рівень 2003 р. на 22%. За даними ВТО, Україна в 2005 р. посідала за кількістю прибулих туристів (6,5 млн. осіб) 22 місце в світі. Зростання туристичної активності по всіх категоріях туристів розпочинається з 2010 р. [21].

Провідне місце в сучасній структурі туристичного ринку посідає закордонний туризм (41,9 %), на другому місці – внутрішній туризм (31,1 %), а іноземний туризм (27 %) займає третє місце. При цьому прослідковується деяке зниження частки закордонних туристів при стабілізації частки внутрішніх і зростання кількості іноземних туристів [17].

Аналіз в'їзних туристичних потоків свідчить, що переважна більшість іноземних туристів обслуговується в п'яти регіонах України: АР Крим (35,6 %), містах Києві (27,2 %), Севастополі (11,5 %), Одеській (21,5 %) і Львівській (6,6 %) областях, що обумовлено концентрацією унікальних курортно-туристичних ресурсів і добре розвиненою інфраструктурою туризму. Домінуючими країнами – постачальниками іноземних туристів для України впродовж 2000 – 2005 рр. є Росія, Молдова, Білорусь, Угорщина, Польща, Німеччина, Словаччина. Отже, майже 89 % в'їзного туризму забезпечують країни, із якими Україна має спільний кордон. Сукупна частина туристів із економічно розвинених країн

СУЧАСНИЙ СТАН ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ. ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТУРИСТСЬКОЇ ОСВІТИ

(Велика Британія, Франція, Японія, Канада, Італія) становить усього 7 %, хоча саме ці країни забезпечують половину всіх доходів від туризму в Україні [20].

Найпопулярнішими країнами для відвідання українські туристи вважають Росію, Польщу, Угорщину, Словаччину, Чехію, Туреччину, Болгарію, Єгипет.

Одним із важливих показників внеску туристичної сфери в сучасне господарство України є його вплив на зайнятість. Кількість працівників підприємств туризму в 2008 р. досягла майже 100 тис. осіб, враховуючи супутні підприємства інших галузей (транспорту, харчування, торгівлі, розваг), можна стверджувати, що туризм забезпечує робочими місцями ще понад 2,5 млн осіб.

Висновки. Відзначимо, що туризм не тільки прямо або побічно охоплює більшість галузей економіки, в тому числі промисловість, сільське господарство, будівництво, транспорт, страхування, зв'язок, торгівлю, громадське харчування, житлово-комунальне господарство, сферу побутових послуг, культуру, мистецтво, спорт, а й стимулює їх розвиток. Від функціонування туризму безпосередньо залежить життєдіяльність понад 40 галузей економіки і близько 10 – 15% населення України.

З метою реалізації державної політики в галузі туризму постановою Кабінету Міністрів України №616 від 10 листопада 1992 р. було створено Державний комітет України по туризму. До сфери управління Держкомтуризму було передано 52 підприємства загальнодержавної власності. Це збільшило можливості виведення вітчизняного туризму з глибокої кризи, відзначає В. Прядко в роботі [15].

Держава проголосила туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку національної культури та економіки і декларувала необхідність створення сприятливих умов для туристичної діяльності.

1. Конституція України. – К.: – 1997.
2. Закон України “Про освіту” (23 травня 1991 р. №1060-III).
3. Закон України “Про загальну середню освіту” від 13 травня 1999 р. №651-XIV.
4. Закон України “Про професійно-технічну освіту” від 10 лютого 1998 р. №103/98 ВР.-998. -№32. – С. 215.
5. Закон України “Про туризм”. Від 15.09.1995 р. №324/95 ВР. – 1995. – С. 31.

6. Закон України “Про туризм”. Від 15.09.1995 р. №324/95. ВР. – 1995. – №31.

7. Бондаренко А.П., Бондаренко Л.Н., Рогожин В.Д. *Управление проектами: Учебное пособие.* – Х.: – 2003. – 211 с.

8. Вачевський М.В. *Маркетинг формування професійної компетентності: підручник.* – К.: Професіонал, 2005. – 512 с.

9. Вачевський М.В. *Теоретико-методичні засади формування у майбутніх маркетологів професійної компетенції. Монографія.* – К.: Професіонал, 2005. – 364 с.

10. Гохберг Ю. *Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків та залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект// Економіка України.* – 2000. – №5. – С. 93.

11. Зайчук Г.М. *Підготовка маркетологів для управління розвитку туризму в регіоні // Молодь і ринок.* 2009. – №1(48). – С. 141 – 145.

12. *Збірник нормативних документів щодо Болонського процесу.* – К.: – 2008. – 120 с.

13. Куць Л.Л. *Структура інвестиційного процесу/ / Економіка: проблеми теорії і практики. Вип. 178.* – С. 208.

14. Крупка Я.Д. *Прогресивні методи оцінки та обліку інвестиційних ресурсів. Тернопіль. Економічна думка.* – 2000. – 354 с.

15. Мальська М.П., Худо В.В., Цибух В.І. *Основи туристичного бізнесу: навчальний посібник.* – К.: ЦУЛ, 2004. – 272 с.

16. Прядко В. *Проблеми інвестування економіки західноукраїнського регіону.// Економіка. Фінанси. Право.* – 2001. – №5. – С. 10.

17. *Про основні напрямки розвитку туризму в Україні до 2010 року: Указу Президента України від 10.08. 99 №973/99. Урядовий кур'єр.* – 1999. – 29 вересня.

18. *Регіональна політика. Текст лекцій.// Інститут регіонального дослідження. НАН та МОН України.* – Львів: Ліга-прес, 2004. – 240 с.

19. Січинський В.Ю. *Чужинці про Україну. Вибір з описів подорожей по Україні та інших писань чужинців про Україну за десять століть.* – К. – 1992.

20. *Туризм у ХХІ ст. глобальні тенденції і регіональні особливості: Матеріали II Міжнародної наук.-практ. конф., Київ, 10 – 11 жовтня 2001 р.* – К.: – 2001.

21. Тарасюк Г.М. *Управління проектами: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Житомирський державний технологічний університет.* – Житомир, 2004. – 486 с.

22. Устименко Л., Афанасьєв І. *Історія туризму: навчальний посібник.* – К.: Альтерпрес, 2005. – 320 с.

23. Федорченко В.К., Дьорова Т.А. *Історія туризму в Україні: навчальний посібник.* – К.: – 2002.

24. Федоренко В.Г. *Інвестиційний менеджмент: навч. посібник. Міжрегіональна академія управління персоналом.* – К.: – 2001. – 276 с.

Стаття надійшла до редакції 23.10.2009